

Nr 13

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående utredning om de partiellt arbetsföras sysselsättnings- och arbetsförhållanden m. m.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I:74 av herr Nilsson, Hjalmar, och herr Damström samt II:121 av fru Lindskog m. fl. hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om en utredning om den partiella och äldre arbetskraftens sysselsättning och arbetsförhållanden i det nya arbetsmarknadsläge, som kan väntas uppstå genom den tekniska utvecklingen.

I motionen framhålles, att den tekniska utvecklingen under den senaste 10-årsperioden gått mycket snabbt och att det kan förväntas, att utvecklingen under den kommande 10-årsperioden blir än mer revolutionerande. Anpassningen till det nya läget kräver en planläggning på lång sikt, varvid särskilt de partiellt arbetsföras och den äldre arbetskraftens inplacering och kvarblivande i arbetet är av betydelse. Kommittén för de partiellt arbetsföra avlämnade sitt slutbetänkande år 1948. Den snabba utvecklingen gör att problemen måste prövas från delvis nya förutsättningar, varjämte en viss erfarenhet vunnits sedan dess. Till gruppen av yngre partiellt arbetsföra kommer de, som i den högre medelåldern nödgas byta arbete. Det är av vikt, att även denna arbetskraft tillvaratages, varvid anspråken på invalidpensioner och socialhjälp kan hållas tillbaka.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motion II:121.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från arbetsmarknadsstyrelsen, pensionsstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, landstingsförbundet, arbetsgivareföreningen, landsorganisationen (LO), tjänstemännens centralorganisation (TCO), läkarförbundet, svenska vanförevårdens centralkommitté, rikskommittén för partiellt arbetsföra och svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför:

Under åren 1943—1948 var de partiellt arbetsföras problem föremål för utredning av kommittén för partiellt arbetsföra. De förslag denna kommitté framlade innebar — som kommittén själv påpekade — inte någon definitiv lösning av de handikappades problem. Genom kommitténs förslag har emellertid riktlinjerna för arbetsvårdsverksamheten i vårt land uppdragits och principerna för den ekonomiska och administrativa ansvarsfördelningen inom arbetsvården mellan stat, landsting och kommuner angivits. Numer kan konstateras, att de av kommittén uppdragna och av riksdagen år 1950

godkända riktlinjerna väl överensstämmer med den uppfattning man i andra länder har om hur en yrkesmässig rehabiliteringsverksamhet skall uppläggas. De ansluter sig sålunda väl till den av internationella arbetskonferensen år 1955 antagna rekommendationen om arbetsvård, vilken 1956 underställdes riksdagen.

Ytterligare torde böra uppmärksammas, att de allmänna riktlinjerna för arbetsvården inte innebär att verksamheten härigenom blivit fastlåst i former, vilka skulle omöjliggöra en smidig anpassning till utvecklingen på arbetsmarknaden. Arbetsvårdens syfte är att inlemma de partiellt arbetsföra i produktionen och därigenom återinpassa dem i arbetslivet. Redan detta innebär, att de arbetsvårdande åtgärderna alltid måste anpassas efter förhållandena på arbetsmarknaden och hänsyn således tagas till de utvecklingstendenser, som kan komma att göra sig gällande i arbetslivet. Vid planläggningen av arbetsvårdsåtgärder rent allmänt sett men också i de enskilda fallen kan detta faktum inte förbises.

Självfallet bör denna anpassning till arbetslivets krav och behov omfatta alla de olika arbetsvårdsåtgärderna. Av särskild vikt är den i fråga om de förberedande åtgärderna, som avser att ge den enskilde större förutsättningar att kunna hävda sig på arbetsmarknaden: arbetsträningen, arbetsprövningen, näringshjälpen och — framför allt — den yrkesutbildande verksamheten.

Vad frågan om yrkesutbildningen beträffar, torde man böra förutsätta, att företagarna för handikappade och äldre personer, som redan har anställning, liksom för övrig arbetskraft kommer att göra väsentliga insatser för att anpassa denna arbetskraft till utvecklingen. Man bör i vårt land liksom i de länder, där problemet redan gjort sig gällande, kunna påräkna en aktiv medverkan från näringslivet självt i den omställningsprocess, som utvecklingen kan framkalla, bland annat genom olika former av yrkesutbildning på arbetsplatserna.

Det torde dock inte kunna undvikas, att omställningssvårigheter kommer att uppstå för vissa handikappade och för en del av den äldre arbetskraften. I sådana fall bör samhället vara berett att ingripa och liksom hittills vidtaga kompletterande stödåtgärder för dem, som mötas av svårigheter i arbetslivet. Väsentlig vikt torde för den skull i framtiden böra läggas på den yrkesutbildande verksamheten för svårplacerade partiellt arbetsföra och äldre. En nyinriktning av yrkesutbildningen för dessa grupper till arbetslivets behov torde redan automatiskt kunna ske redan därigenom att man, i enlighet med de uppdragna riktlinjerna för arbetsvården, i väsentlig omfattning utnyttjar det ordinarie utbildningsväsendets resurser, yrkesskolor och utbildningsmöjligheter inom näringslivet. För närvarande torde mer än hälften av utbildningsfallen få sin utbildning på detta sätt. Den särskilt anordnade utbildningsverksamheten för handikappade bör bli föremål för en viss nyinriktning. Detta gäller såväl specialskolorna för handikappade: vanförestalterna, döv- och blindskolorna, som den särskilda kursverksamhet, som kompletterar övriga utbildningsvägar. Beträffande specialskolorna bör uppmärksammas, att under senare år genomförts en omläggning av verksamheten från de traditionella »lytesyrkena» mot moderna och till arbetsmarknadens behov mera anpassade utbildningslinjer. När det gäller den särskilda kursverksamheten har man inom denna i viss utsträckning upptagit yrkeslinjer, som hittills icke varit representerade vid de allmänna yrkesskolorna.

Det är självfallet, att någon detaljplanering enbart för handikappade och äldre f. n. knappast kan göras på det område det här gäller. Viktigast är, att man fortlöpande följer den inom olika områden av arbetsmarknaden pågående utvecklingen och att därvid särskild uppmärksamhet ägnas de utredningar, som kan komma att göras inom näringslivets olika områden i fråga om vad den tekniska utvecklingen kan leda till. Mot bakgrunden härav synes inriktningen av kompletterande anordningar i form av utbildning och andra arbetsvårdsåtgärder för handikappade och äldre böra planeras.

Det bör i detta sammanhang erinras om att det inte finns någon speciell arbetsmarknad för de partiellt arbetsföra eller för den äldre arbetskraften; deras arbetsmarknad är den vanliga arbetsmarknaden.

Förutsättningar bör alltså enligt styrelsens mening föreligga att inom ramen för de för arbetsvården redan uppdragna riktlinjerna ge verksamheten en sådan inriktning, att den i framtiden kan motsvara arbetslivets krav och utvecklingen på arbetsmarknaden. I sin egenskap av centralt arbetsmarknadsorgan har arbetsmarknadsstyrelsen anledning att uppmärksamt följa denna fråga.

En grundläggande förutsättning för att arbetsvården skall få en önskvärd effektivitet och i de enskilda fallen ge påtagliga resultat är emellertid, att erforderliga materiella och personella resurser står till förfogande i olika lägen. Som styrelsen haft anledning påpeka i sina anslagsäskanden under senare år måste tyvärr konstateras, att dessa resurser redan nu är otillräckliga. Detta har bland annat kommit till synes i en viss eftersläpning i arbetsvårdsutredningarna. Den 31 januari 1958 redovisade sålunda länsarbetsnämnderna sammanlagt över 1 800 nya arbetsvårdsfall, som icke hade hunnit utredas.

Pensionsstyrelsen understryker, att den tekniska utvecklingen, särskilt om en mera betydande arbetslöshet skulle uppstå, kommer att medföra svårigheter för partiellt arbetsföra och äldre arbetssökande att erhålla arbete. Vid en mera omfattande arbetslöshet kommer tillströmningen av ansökningar om invalidpension eller sjukbidrag att öka och folkpensioneringen att ytterligare belastas. Styrelsen anser det därför vara av värde om den föreslagna utredningen kommer till stånd.

Socialstyrelsen framhåller bl. a. att näst sjukdom sysslöshet är den mest nedrivande faktorn för den äldre och gamla människans hälsa och personliga lyckokänsla. Redan detta är, anser styrelsen, ett starkt motiv för utredning. Den revolutionerande utvecklingen på produktionsteknikens område gör en utredning än mera angelägen. Om icke något förberedes för de partiellt arbetsföra och för de äldre, nära eller över pensionsåldern, kan de kommande tekniska förändringarna särskilt hårt drabba de nämnda grupperna. Styrelsen tillstyrker därför utredning.

Medicinalstyrelsen anför bl. a., att på grund av utvecklingen nya problem uppkommit, som fordrar särskilda åtgärder. Anpassningen till det nya läget ingår emellertid i de arbetsvårdande organens ordinarie uppgifter. I fråga om de partiellt arbetsföra framhåller styrelsen, att allt flera rehabiliteringsavdelningar inrättas vid lasaretten. Styrelsen anser, att problemen är av

största betydelse för vårt samhälle, men att man bör kunna räkna med att erforderlig utredning och planläggning inom förevarande område kommer att utföras av befintliga arbetsvårdande och sjukvårdande organ. Styrelsen avstyrker utredning.

Landstingsförbundet anför följande:

Landstingen ha i betydande omfattning intresserat sig för de partiellt arbetsföras problem. Sålunda vilar ansvaret för vård- och omskolningsverksamheten på landstingen. Vidare ha de vidtagit åtgärder i syfte att underlätta för de partiellt arbetsföra att erhålla sysselsättning. På det förstnämnda området ha under senare år betydande framsteg gjorts. Arbetet är ingalunda avslutat. Den medicinska rehabiliteringsverksamheten håller sålunda på att utbyggas i takt med tillgången på läkare och annan personal. Riktlinjerna för det fortsatta arbetet på detta område äro i stort sett klara, och någon ytterligare utredning i detta hänseende torde knappast vara påkallad.

Det är heller icke denna del av problemet, som beröres i motionerna, utan frågan gäller de partiellt arbetsföras möjligheter och ställning i en alltmer automatiserad arbetsprocess. Huruvida en utredning av detta spörsmål nu är påkallad vågar styrelsen ej hysa någon bestämd mening om, då som nämnts landstingens erfarenheter ligga på ett annat plan.

Arbetsgivareföreningen hänvisar till den inom socialdepartementet pågående utredningen om socialförsäkringen och arbetsanpassningen. Föreningen erinrar vidare om att utan offentligt uppdrag ett antal personer under ledning av förutvarande statsrådet Gustav Möller sedan någon tid sysslat med problem rörande tillvaratagande av den äldre arbetskraften. Föreningen har jämte LO och TCO utlovat personell medverkan vid detta arbetes fortsatta bedrivande. Då de i motionerna behandlade frågorna således redan är föremål för utredning, avstyrker föreningen motionerna.

LO delar motionärernas uppfattning om behovet av fortlöpande utredningar på detta viktiga område och vill därför inte motsätta sig utredningsönskemålet. Innan ny utredning tillsättes bör den pågående utredningen om socialförsäkring och arbetsanpassning avslutas, enär denna sysslar med en rad av de frågor, som motionärerna berört.

TCO anser det tveksamt, om det ur praktiska och andra synpunkter kan vara ändamålsenligt att begränsa ramen för en eventuell utredning genom anknytning till enbart den tekniska utvecklingen. TCO säger sig intet ha att invända mot en utredning men saknar för sin del erforderligt material för att bedöma om en sådan kan anses motiverad. Det synes emellertid TCO ändamålsenligt, att en inventering verkställs av de erfarenheter man gjort i fråga om tillvaratagandet av de partiellt arbetsföras arbetskraft inom olika områden.

Läkarförbundet anför:

Motionärernas uttalande beträffande den tekniska utvecklingen och automationens fortskridande motsvarar väl kända fakta. Det är utan tvivel riktigt, att denna utveckling kommer att medföra väsentliga konsekvenser ifråga om skilda uppgifter på arbetsmarknaden. Att dessa förhållanden bör följas och nya möjligheter tagas till vara för lämplig och rationell syssel-

sättning av partiellt arbetsföra och åldrande personer synes förbundet angeläget. Trots att den tekniska utvecklingen visar en avsevärd progressivitet synes dock återverkan därav inom arbetslivet icke i vårt land få sådan omfattning eller särprägel att icke anpassningen därtill tills vidare skall kunna ske inom ramen för normal arbetsberedning. En effektivisering av den medicinska rehabiliteringen, som förutses, ett tidigare insättande av praktiska arbetsvårdsåtgärder i de enskilda fallen, ökad kapacitet inom arbetsvården och tillräcklig medicinsk medverkan i denna (i enlighet med förslag av den pågående statliga utredningen rörande Rehabilitering och socialförsäkring) torde tillgodose motionärernas önskemål utan att ytterligare utredning därför kräves.

Läkarförbundet får i anledning av vad ovan anförts sålunda avstyrka den berörda motionen.

Medicinalstyrelsen har i sitt yttrande inskränkt sig till uttalanden beträffande det medicinska hjälpbehovet — vårdåtgärder, rehabilitering m. m.

Styrelsen hävdar, att de multipelskleros-sjukas vårdförhållanden bör tillgodoses inom ramen för den av sjukvårdens huvudmän, landsting och landstingsfria städer, drivna sjuk- och konvalescentvården. Vidare framhåller styrelsen, att de åtgärder, som behöver vidtagas av de olika huvudmännen, blir beroende av vårdbehovet inom respektive sjukvårdsområden. I avvaktan på den pågående regionvårdsutredningens resultat, som inom kort torde vara att förvänta, har någon allmän utredning av de MS-sjukas vårdförhållanden icke syntts styrelsen påkallad.

Medicinalstyrelsen säger sig icke kunna finna annat än att vad styrelsen anført beträffande ovannämnda kategori även gäller övriga grupper av handikappade. En utredning av det slag, som avses i motionen, skulle vidare bli alltför omfattande för att kunna leda till något verkligt resultat. Under hänvisning till vad sålunda anförts anser sig medicinalstyrelsen icke kunna tillstyrka den av motionärerna begärda allmänna utredningen.

Enligt styrelsens mening skulle det emellertid vara värdefullt om inom de olika sjukvårdsområdena kunde företagas intensivundersökningar rörande det hjälpbehövande klienteletts omfattning, struktur och behov av medicinska åtgärder framför allt i fråga om rehabilitering. En sådan inventering bör utföras i intimt samarbete med medicinsk expertis samt omfatta alla handikappade och sålunda icke begränsas till vissa kategorier.

Arbetsmarknadsstyrelsen uttalar sig om den arbetsvårdande verksamheten.

Styrelsens uppfattning är, att en sådan kartläggning av de handikappades antal och hjälpbehov, som motionärerna föreslagit, är önskvärd. Det erinras om att undersökningar i detta syfte tidigare gjorts av kommittén för partiellt arbetsföra och av socialvårdens planeringskommitté i Stockholm. Dessa undersökningar, som utfördes i slutet av 1940-talet, återspeglar emellertid läget vid den tidpunkt de verkställdes och är sålunda icke relevanta i dagens läge.

Mera aktuella uppgifter finnes visserligen i arbetsvårdsstatistiken, men i denna redovisas enbart sådana handikappade, som haft kontakt med arbetsvårdsexpeditionerna. Även om en mycket stor del av dessa hänvisats dit från andra än arbetsförmedlingsexpeditionerna — t. ex. från pensions- och socialnämnder, sjukkassor etc. — ger arbetsvårdsstatistiken en ofullständig bild av förhållandena. Ett mycket stort antal partiellt arbetsföra har säkerligen icke sina problem aktualiserade vid arbetsvårdsexpeditionerna.

Med hänsyn härtill har styrelsen intet att erinra mot motionärernas förslag, därest med intresseorganisationernas hjälp en mera fullständig kartläggning av de handikappades hjälpbehov kan komma till stånd.

Rikskommittén för partiellt arbetsföra framhåller att det saknas vetenskapliga undersökningar beträffande de handikappades ställning i samhället samt deras förhållanden och villkor i relation till samhällets hjälpåtgärder. Det skulle vara ytterst värdefullt om man genom en sådan utredning finge ett objektivt klarläggande av hur det går för t. ex. dem, som blir långvarigt sjuka och som får kvarstående defekter, vilken inkomstnivå de lever på, bostadsförhållanden och i samband därmed möjligheterna att bedriva hemarbete. Av intresse är också sådana frågor som hur det gått med deras äktenskap, deras relationer till andra o. s. v. Utifrån en dylik objektiv undersökning skulle samhället få värdefulla tips om lämpliga bidragsformer, bidragsbelopp och utformning av olika vårdformer, däribland arbetsvårdens utbyggnad till en hel rehabiliteringsorganisation.

Rikskommittén för de partiellt arbetsföra tillstyrker motionerna och hemställer, att de i kommittén ingående medlemsförbunden måtte bli representerade med vardera en representant i den föreslagna utredningen.

Utskottet

I motionerna understrykes att den snabba tekniska utvecklingen kan medföra särskilda svårigheter när det gäller de partiellt arbetsföras sysselsättnings- och arbetsförhållanden. Utskottet hade vid förra årets riksdag till behandling motioner angående vissa arbetsmarknadsproblem m. m. i samband med den ökade automationen. I utlåtande över motionerna (nr 14) anslöt sig utskottet till uppfattningen att automationen finge ses som ett naturligt led i en kontinuerlig och stabil rationaliseringsutveckling. Utskottet ansåg farhågor icke behöva hysas för så snabba och genomgripande förändringar att de icke skulle kunna bemästras med tillgängliga resurser.

Utskottet vill i anledning av de nu föreliggande motionerna anföra, att man givetvis har att räkna med att vissa svårigheter för de partiellt arbetsföra av i motionerna angiven art kan komma att uppstå. Som framgår bl. a. av de yttranden i ärendet som avgivits av medicinalstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen har emellertid sistnämnda ämbetsverk enligt sin instruktion till uppgift att genom sin arbetsvårdsbyrå bevaka bl. a. här ifrågava-

rande angelägenheter. Styrelsen säger sig dock icke ha erhållit tillräckliga ekonomiska resurser för att göra denna verksamhet så effektiv som önskvärdt är. Utskottet vill emellertid erinra om att i förslaget till pensionsreform stor vikt fästs vid rehabiliteringsverksamheten och att man förutsatt att reformen skall förbindas med en utbyggnad av rehabiliteringsorganisationen. I princip torde enighet råda i dessa frågor. Utskottet vill vidare framhålla att vissa av de förevarande problemen är gemensamma för många länder och även uppmärksammats av Internationella arbetsorganisationen. Utskottet förutsätter att arbetsmarknadsstyrelsen tillgodogör sig det material till belysning av spörsmålen som härigenom framkommer.

Utskottet finner de av motionärerna upptagna frågorna värda stort beaktande. Då de emellertid, som framgår av vad ovan och i skilda remissyttrandanden anförts, redan är på olika sätt uppmärksammade, bl. a. genom pågående utredningar, och man torde ha att emotse en utbyggnad av rehabiliteringsverksamheten, synes tillräcklig anledning icke föreligga att nu tillsätta den föreslagna utredningen, varför utskottet får hemställa,

att de likalydande motionerna I:74 och II:121 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 mars 1958

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

T. WOLGAST

Närvarande:

från första kammaren: herr Wolgast, fru Wallentheim, herrar Nyström, Strandler, Persson, Johan,* Hellebladh, Jonasson, Johansson, Tage, Kaijser och Edström;

från andra kammaren: fru Svedberg, herrar Nestrup, Engkvist, Björkänge, Ekström i Björkvik,* Lundqvist, Nihlfors, fröken Wallerius, herrar Carlsson i Huskvarna, Nyhage,* fru Thunvall och fru Lewén-Eliasson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.